

УДК (004.372.3)(075.8)

Світлана Семчук

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

В статті висвітлені актуальні питання формування інформаційно-комунікативної компетентності фахівців дошкільної освіти. Проаналізовано сучасні погляди науковців щодо означеної проблеми. Розкрито сутність термінів: інформація, комунікація, компетентність, інформаційно-комунікативна компетентність особистості. Визначено рівні сформованості інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Ключові слова: *інформаційно-комунікативна компетентність, комп'ютерні технології, комп'ютеризація, дошкільна освіта.*

Реформування дошкільної освіти, необхідність її інформатизації потребує науково-методичного забезпечення використання в педагогічному процесі новітніх засобів навчання та підготовку майбутніх фахівців, які досконало володіють сучасними інформаційно-комп'ютерними технологіями. У зв'язку з цим актуалізується проблема підготовки майбутнього фахівця дошкільної освіти, формування у нього науково-дослідницької та інформаційно-комунікативної компетентності як необхідної умови його професійної стабільності, орієнтації у широкому арсеналі інноваційного руху, наукових розробок, якісної організації навчально-виховного процесу.

Висвітлення проблем, пов'язаних з використанням сучасних інформаційних та комп'ютерних технологій у педагогічному процесі, започатковано і розвинуто в фундаментальних роботах учених (Р. Вільямса, Б. Гершунського, В. Глушкова, А. Єршова, К. Маклін, Ю. Машбиця, С. Пейперта, Є. Полат та ін.). У роботах цих авторів показано, що впровадження комп'ютерних технологій у практику навчання є однією з форм підвищення ефективності навчального процесу.

Поняття «ІКТ-компетентність» входить в лексику окремого самостійного напрямку психолого-педагогічних досліджень – «Інформатизація освіти», фундаментальні основи якого закладені в роботах С. Бешенкова, Я. Ваграменко, І. Вострокнута, А. Кузнецова, О. Козлова, М. Лапчик, О. Лесневського, Н. Пак, І. Роберта, І. Румянцева та ін.).

Сучасні підходи до здійснення професійної підготовки майбутніх дошкільних педагогів висвітлюються в дослідженнях О. Абдулліної, І. Богданової, А. Богуш, Н. Грами, Т. Жаровцевої, І. Зязюна, Е. Карпової, М. Князян, З. Курлянд, Р. Хмелюк та ін. Концепції формування готовності

майбутніх педагогів до педагогічної діяльності представлені в роботах К. Дурай-Новакової, М. Д'яченко, А. Ліненко, Л. Хомич та ін.

Розглянуто готовність студентів педагогічного факультету до використання нових інформаційних технологій у професійній діяльності (Н. Диканська); становлення і розвиток комп'ютерної освіти студентів (О. Майборода); формування готовності майбутніх педагогів до використання комп'ютерних інформаційних технологій у професійній діяльності (О. Разинкіна); підготовку майбутніх педагогів до використання аудіо-візуальних і комп'ютерних технологій (О. Трофимов).

Чільне місце серед цих досліджень посідають праці, присвячені використанню комп'ютерних технологій у педагогічному процесі дошкільних навчальних закладів (Ю. Горвіц, С. Дяченко, О. Зворигіна, Н. Кирста, Н. Лисенко, В. Могільова, В. Моторін, С. Новосьолова, С. Пейперт, Г. Петку та ін.).

Світовий досвід засвідчує, що вирішення проблем дошкільної освіти починається з професійної підготовки педагогів. Без якісного зростання педагогічного професіоналізму ми не зможемо піднятися до нинішніх надбань науки. В зв'язку з цим найактуальнішим є таке навчання, що засноване не лише на фундаментальних знаннях у певній галузі, а й на загальній культурі, що включає й інформаційну. Тому кожному педагогові потрібна ґрунтовна підготовка в страті сучасних комп'ютерних технологій.

Необхідною умовою інформатизації освіти є готовність вихователів до використання комп'ютерних технологій навчання в процесі передавання знань, що означає постійну, неперервну самоосвіту.

Інформаційно-комунікативна компетентність вихователя є компонентом його загальної педагогічної культури, найважливіший показник його професійної майстерності і відповідності світовим стандартам у страті дошкільної освіти.

Мета статті зумовлюється потребою у висвітленні актуальних проблем формування інформаційно-комунікативної компетентності фахівців дошкільної освіти в сучасних умовах глобалізованого суспільства.

Професійна підготовка студента засобами ІКТ передбачає здобуття ним повноцінної вищої освіти, підвищення кваліфікації, можливість перепідготовки, тобто охоплює всю освітню систему в цілому.

Поняття «інформатизація освіти» пов'язується з широким упровадженням у систему освіти методів і засобів ІКТ. Методологічним фундаментом інформатизації освіти, як зазначає В. Биков, виступає, з одного боку, інформатика, а з іншого – розділи психолого-педагогічних наук і кібернетики, у яких досліджуються і розробляються комп'ютерно-орієнтовані технології педагогічної, наукової та управлінської діяльності. Інформатизація суспільства передбачає випереджальну інформатизацію галузі освіти та науки, де в основному формується когнітивний, кадровий і науково-технічний фундамент самої інформатизації як процесу і соціально-економічного явища, закладаються майбутні досягнення і

розвиток суспільства загалом [2].

Дослідники стверджують, що в реальному процесі комунікація не передається як інформація або знання, абстрактні об'єкти, що доступні розумінню сучасної людини або суспільству людей. Передаються тільки повідомлення, які є послідовними символами алфавіту, набором емпіричних об'єктів. Відбувається розмежування понять комунікація та інформація.

Найбільш точний підхід до розмежування понять комунікація і інформація був запропонований А. В. Соколовим, який стверджує, що «інформація – інструментальне поняття інформаційного підходу, зміст і обсяг якого мінливі і залежать від вивчення комунікаційних і організаційних явищ» [10, с. 324].

У словнику С. І. Ожогова «комунікація» розуміється як «повідомлення, спілкування» [7, с. 247]. Комунікація в широкому сенсі розуміється як обмін інформацією між індивідами через посередництво загальної системи символів. Комунікація може здійснюватися вербальними і невербальними засобами.

Розрізняють механістичний і діяльнісний підходи до комунікації. Комунікація – у механістичному підході – односпрямований процес кодування і передачі інформації від джерела і прийому інформації одержувачем повідомлення. Комунікація – у діяльнісному підході – спільна діяльність учасників комунікації (комунікантів), в ході якої виробляється спільний (до певної межі) погляд на речі і дії з ними.

Згідно логічної теорії комунікації В. Н. Переверзева [8, с. 10], поняття «інформація» як формалізовані знання є первинним по відношенню до поняття «комунікація» і, взаємопов'язані з поняттям «знання» як засвоєні думки.

Отже, для поділу понять інформація і комунікація ми будемо говорити про інформацію як про результат, формалізацію знань, про комунікацію як про процес набуття знань шляхом інтерпретації інформаційних повідомлень.

Окрім цього, в нашому дослідженні спостерігається тісний зв'язок термінів «інформація», «комунікація» з терміном «технологія». Термін інформаційно-комунікаційні технології з'явився порівняно нещодавно [9, с. 25], що поєднує інформаційний зміст і комунікаційні можливості технологій, під яким слід розуміти «систему методів і засобів введення, обробки, зберігання, виведення, пошуку і передачі інформації в комп'ютерних мережах» [5].

Розв'язання проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців є можливим завдяки використанню засобів ІКТ. У відповідності з Болонським процесом, до якого приєдналася Україна, є створення спільного освітнього простору зі спільними визначеними стандартами знань в усіх країнах Європейського співтовариства. Реформування європейської освіти в створенні суспільства знань – єдиний комплексний

процес, в якому вищі навчальні заклади традиційно відіграють головну роль. У зв'язку з цим професійна підготовка майбутніх фахівців має бути інтегрованою, забезпечувати цілісність одержання, засвоєння та передачі знань, умінь, навичок.

Одним із пріоритетних напрямів відповідно до педагогічної думки є компетентнісний підхід, який в останні роки стає все більш популярним. В сучасних педагогічних дослідженнях В. А. Болотова, І. А. Зязюна, Л. Г. Кайдалова, Н. В. Кічука, О. І. Пометун, О. Я. Савченко та А. В. Хурторського висвітлено питання впровадження компетентнісного підходу в професійну підготовку фахівців, який виступає основним напрямом у процесі професійної підготовки, оскільки спрямований не тільки на визначення рівня й обсягу отриманих фахових знань, але й здобуття глобальних умінь і навичок – здатності вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно взаємодіяти в колективі, швидко перенавчатися чи підвищувати кваліфікацію, розвивати особистісні якості: ініціативність, активність, самостійність тощо.

Аналіз сучасних педагогічних досліджень і практика вітчизняної дошкільної освіти засвідчує зростаючий інтерес до проблеми формування ІКТ-компетентності майбутнього педагога. Перш ніж підійти до аналізу даної проблеми, уточнимо сутність її основних понять.

Компетентність визначається як новоутворення суб'єкта діяльності, що формується в процесі професійної підготовки, включає систематизовані знання, уміння, навички і особистісні якості, що дозволяють успішно вирішувати функціональні завдання, що стосуються професійної діяльності.

На думку А. Богуш, компетентність – комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку: знання, уміння, навички, креативність (здатність творчо вирішувати завдання, складати творчі розповіді, малюнки й конструкції за задумом), ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль [3, с. 11].

Поняття «компетентність» – згідно розробників «Стратегії модернізації змісту загальної освіти», – «...включає не тільки когнітивну і операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову. Вона включає результати навчання (знання й уміння), систему ціннісних орієнтацій, навичок» [11, с. 14].

При цьому відзначимо, що компетентність завжди має актуальні прояви компетенції. Однак багато дослідників не розділяють це поняття і приводять їх разом (компетенція/компетентність).

Очевидно, що в основу компетентності закладені знання. Підставою для такого твердження може слугувати аналіз результатів теоретичних досліджень О. А. Абдуллін, І. О. Котлярової, В. В. Краєвського, Н. В. Кузьміної, Ю. Н. Кулюткіна, А. К. Маркової, М. Н. Скаткіна, В. А. Слестенина.

М. Б. Лебедева і О. Н. Шилова визначають компетентність педагога в сфері інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ) як спроможність

індивіда вирішувати навчальні, побутові, професійні завдання з використанням інформаційних та комунікаційних технологій. Вчені виділяють базовий, загальний і професійний етапи формування інформаційної компетентності в майбутніх педагогів і чітко розділяють застосування інформаційно-комунікаційних технологій в навчальній діяльності та використання технологій для вирішення професійних завдань. У цьому контексті, на їхню думку, інформаційна компетентність є сукупність двох складових: комп'ютерної грамотності та комп'ютерної освіченості [6].

Відтак, ІКТ-компетентність є інтегральною характеристикою особистості, що виявляється в здатності засвоювати відповідні знання, уміння та навички щодо розв'язання завдань у педагогічній й професійній діяльності за допомогою комп'ютера.

Першочергове завдання сучасної дошкільної педагогіки – формування ІКТ-компетентності майбутніх педагогів, які зобов'язані не тільки розуміти нові проблеми, що постають перед ними, а й знаходити їх рішення у повсякденній професійній діяльності [1, с. 7–11].

О. Спірін визначає інформаційно-комунікаційну компетентність як підтверджену здатність особистості, яка застосовує на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних потреб і розв'язування суспільно-значущих, зокрема, професійних, задач у певній предметній галузі або виді діяльності.

Реалії сьогодення такі, що кожен майбутній педагог має бути здатним до використання комп'ютерних технологій у власній діяльності, а також у роботі з дітьми, колегами та батьками. Застосування вихователем на заняттях знань КТ дозволяє ефективно й доступно підкреслити новизну навчального матеріалу, навести приклади практичного застосування знань з конкретного заняття, здійснити впровадження проблемного й евристичного навчання, продемонструвати складні природні процеси тощо.

Виникнення та розвиток інформаційного суспільства припускає широке застосування комп'ютерних технологій в галузі дошкільної освіти, що визначається багатьма факторами, а саме:

– впровадження комп'ютерних технологій у сучасну дошкільну освіту суттєво прискорює передавання знань і накопиченого технологічного та соціального досвіду людства не тільки від покоління до покоління, а й від однієї людини до іншої;

– сучасні комп'ютерні технології підвищують якість навчання й освіти, дають змогу особистості успішніше й швидше адаптуватися до довкілля та соціальних змін;

– активне й ефективно впровадження комп'ютерних технологій в дошкільну освіту є важливим чинником створення нової системи освіти, що відповідає сучасним вимогам і процесу модернізації традиційної системи освіти.

Слід зазначити, що якість дошкільної освіти в Україні визначається рівнем використання комп'ютерних технологій в дошкільних навчальних

зкладах. Тож, назвемо фактори, які можуть сприяти більш активному і ефективному використанню комп'ютерних технологій в дошкільному навчальному закладі:

- великі дидактичні можливості комп'ютера;
- наявність у продажу різноманітних програмних продуктів для навчання;
- введення в планування режимних процесів дошкільного навчального закладу пропедевтичного курсу інформатики (та на його основі впровадження методики формування комп'ютерної компетентності дітей дошкільного віку);
- реалізація різних програм, які стимулюють формування комп'ютерної компетентності вихователів і дітей;
- наявність у багатьох сім'ях комп'ютерів, що сприяє формуванню у дітей готовності (психологічної, мотиваційної і практичної) до використання комп'ютера.

Вихователь – це єдиний фахівець-педагог в ДНЗ, що проводить не одне-два заняття, а володіє знаннями і методиками викладання всього спектру занять в дошкільній установі. Педагог дошкільного навчального закладу може впливати на дитину, а саме: виробляти вміння розрізняти позитивну інформацію від негативної; формувати соціально орієнтовні якості й цінності, удосконалювати рівень оволодіння мовою комп'ютерного контенту; виробляти в дітей оцінне ставлення до телевізійних персонажів.

Слід зазначити, що ІКТ-компетентність вихователя характеризує мотивоване бажання, готовність і здатність ефективно використовувати можливості інформаційних і комунікативних технологій в умовах педагогічного процесу у навчанні, вихованні та розвитку дітей старшого дошкільного віку в умовах їх раннього включення в інформаційно-комунікативне освітнє середовище.

В основу концепції «ІКТ-компетентності» покладено ідею виховання компетентної людини, яка має необхідні знання та керується ними; володіє високими моральними якостями; діє адекватно у відповідних ситуаціях та несе відповідальність на певну діяльність.

Назвемо складові ІКТ-компетентності особистості у процесі їх набуття на всіх рівнях удосконалення:

1. Бачення: розуміння й усвідомлення ролі й значення ІКТ для роботи і навчання впродовж життя.
2. Культура: спосіб розуміння, конструювання, світоглядного бачення цифрових технологій для життя і діяльності в інформаційному суспільстві.
3. Знання: набір фактичних і теоретичних знань, що відображають галузь ІКТ як галузь для навчання і практичної діяльності.
4. Практика: застосування знань, умінь, навичок у галузі ІКТ для особистих, суспільних професійних і навчальних цілей.

5. Удосконалення: здатність удосконалювати, розвивати, генерувати нове у сфері ІКТ і засобами ІКТ для навчання, професійної діяльності, особистісного розвитку.
6. Громадянськість: підтверджена якість особистості демонструвати свідоме ставлення через дію, пов'язану із застосуванням ІКТ для відповідальної соціальної взаємодії і поведінки.

Аналіз сучасної літератури щодо організації навчання майбутніх педагогів у сфері ІКТ дозволяє нам виділити три рівні сформованості ІКТ-компетентності: низький, середній і високий.

Високий рівень (творче застосування) сформованості ІКТ-компетентності характеризується прийняттям майбутнім педагогом на особистісному рівні цінності інформаційно-комунікативної діяльності людини; відмінною орієнтацією та адаптацією в ІКТ-середовищі; гнучкістю і адаптивністю мислення при усвідомленні змісту інформації; науковою організацією праці при роботі з джерелами інформації; використанням засобів ІКТ для ефективного вирішення професійних завдань, професійно-соціальною адаптацією в швидко мінливому інформаційному середовищі.

Середній рівень (застосування за зразком) сформованої ІКТ-компетентності характеризується прийняттям педагогом на особистісному рівні цінності інформаційно-комунікативної діяльності людини; частковою орієнтацією в ІКТ середовищі; адаптивністю мислення при усвідомленні змісту інформації; початковими навичками наукової організації праці при роботі з джерелами інформації; епізодичним використанням засобів ІКТ для вирішення професійних завдань.

Низький рівень (розуміння) сформованої ІКТ-компетентності характеризується частковим прийняттям на особистісному рівні майбутнім педагогом цінності інформаційно-комунікативної діяльності людини, відсутністю наукової організації праці при роботі з джерелами інформації, епізодичним читанням інформаційних текстів, що відповідають особистісним інтересам, відсутністю орієнтації в ІКТ середовищі.

Отже, можна зробити ще один важливий висновок для нашого дослідження: ІКТ-компетентність педагога ДНЗ – це певний рівень компетентності, що дозволяє оперативно орієнтуватися в ІКТ-середовищі, здійснювати пошук, оцінку, зберігання та використання отриманої інформації в навчально-виховному процесі ДНЗ.

Вивчаючи наукові джерела з питання формування ІКТ-компетентності майбутнього педагога, ми вважаємо за необхідність відзначити, що ІКТ-компетентність має і серйозний перелік несприятливих тенденцій.

Перша несприятлива тенденція – слабкість процесу комп'ютерного супроводу навчально-виховного процесу, що обумовлено проблемами економічного характеру. Технічна оснащеність електронними засобами не відповідає реальним потребам освітнього процесу.

На нашу думку, існує кілька обставин, що стимулюють діяльність

майбутнього педагога ДНЗ до формування ІКТ-компетентності: постійне нарощування комп'ютерної бази дошкільного навчального закладу; постійна і неухильна динаміка процесу «комп'ютеризації та інформатизації сім'ї». Людство стикається з унікальним явищем: вперше за багаторічну історію освіти лідерами процесу модернізації інформаційного поля виступають не дорослі, а діти [4].

Отже, розв'язання проблеми формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти в умовах потужної інформатизації суспільства вимагає зміни вмісту існуючої системи підготовки педагогічних кадрів і створення сприятливих організаційно-педагогічних умов для впровадження сучасних комп'ютерних технологій у освітній процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкін А. С. Компетентність, професіоналізм, майстерність / А. С. Белкін. – Челябінськ : ВАТ «Юж.-Урал. кн. Видав.», 2004. – 176 с.
2. Берестова Л. І. Соціально-психологічна компетентність як професійна характеристика керівника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук / Л. І. Берестова. – Москва, 1994. – 25 с.
3. Богуш А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: програма та методичні рекомендації / Богуш А. М. – Одеса : Маяк, 1999. – 88 с.
4. Горбунова Л. Н. Підвищення кваліфікації педагогів у галузі ІКТ в умовах розвитку шкільної освіти / Л. М. Горбунова, А. М. Семибратов / Педагогічна інформатика. – 2004. – № 3. – С. 3–10.
5. Кравченко Т. К., Інфокомунікаційні технології управління підприємством : навч. посібник / Т. К. Кравченко, В. Ф. Пресняков. – М. : ГУ ВШЕ, 2003.
6. Лебедева М. В. Що таке ІКТ – компетентність студентів педагогічного університету і як її формувати / М. В. Лебедева, О. М. Шилова // Інформатика та освіта. – 2004. – № 3. – С. 96–100.
7. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; под ред. Н. Ю. Шведовой. – М. : Русский язык, 1987. – 797 с.
8. Положення про кабінет інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчання загальноосвітніх навчальних закладів, затверджене наказом МОН України від 20.05.2004р. № 407, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 14.06.2004 р. за № 780/9329.
9. Розіна І. І. Педагогічна комп'ютерно-опосередкована комунікація. Теорія і практика / І. М. Розіна. – М. : Логос, 2005. – 460 с.
10. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособие / А. В. Соколов. – СПб. : Изд-во В. А. Михайлова, 2002.
11. Стратегія модернізації змісту загальної освіти : матеріали для розробки документів з оновлення загальної освіти. – М. : ТОВ «Світ книги», 2001. – 95 с.